

Suggesties voor een handelingsgerichte diagnostiek van de taalontwikkeling bij meertalige kinderen

Hilde De Smedt, Hilde Roeyers en Lut Schelpe¹

Veelal worden meertalige kinderen onderzocht met taaltests die genormeerd zijn op eentalige kinderen. Dit leidt voor het onderzoek van het Nederlands tot een overdiagnose aan taalproblemen. De laatste jaren wordt duidelijk dat ook de thuistaal van het kind in rekening gebracht moet worden. Dit helpt om een normale meertalige ontwikkeling te onderscheiden van een vertraging of stoornis. Meer en meer krijgt de diagnostiek van de taalontwikkeling bij meertaligen een kwalitatieve input. Zo wordt er meer gewerkt met testmodificaties om gangbare tests toch te kunnen gebruiken en een beter zicht te krijgen op de taalvaardigheid van een meertalig kind. Ook het in kaart brengen van de spontane taal krijgt extra aandacht. Ouders worden in dit proces benaderd als een bron van onmisbare informatie.

Dit artikel geeft een overzicht van nuttige bevindingen en aanknopingspunten. Het wil in de eerste plaats de onderzoekspraktijk van de logopedist ondersteunen. Concrete instrumenten en materialen waarnaar verwezen wordt, zijn te vinden op een webpagina die bij dit artikel hoort.

□ Inleiding

De taaldiagnostiek van meertalige kinderen is de laatste jaren enorm geëvolueerd. De wijzigingen in de aanpak groeiden vanuit een aantal vaststellingen. Wat betreft het onderzoek van het Nederlands is er een toenemend besef dat gangbare tests vaak leiden tot een overdiagnose. Wanneer we uitgaan van normen gebaseerd op vooral eentalige kinderen dan krijgen de meertaligen vaak onterecht het etiket 'taalgestoord'. Er kan ook sprake zijn van onderdiagnose omdat een diepgaander onderzoek soms te lang wordt uitgesteld. Er wordt in dit geval foutief verondersteld dat tekorten eigen zijn aan het meertalig opgroeien. Aan de andere kant wijzen ervaring en wetenschappelijk onderzoek (Julien, 2008; Armon-Lotem, de Jong & Meir, 2015) steeds meer op het belang van het onderzoeken van de thuistaal van deze kinderen. Dit kan ons helpen om een normale meertalige ontwikkeling, vertraging en stoornis van elkaar te onderscheiden. Een taalstoornis zou namelijk altijd in alle talen van het kind tot uiting moeten komen.

Wat het evalueren van het Nederlands betreft werd er aanvankelijk gezocht in de richting van aangepaste normen. Aangezien de context waarin meertalige kinderen opgroeien zeer verschillend is, blijft dit echter moeilijk haalbaar. De laatste tijd wordt er meer gekeken naar

---

¹ Hilde De Smedt is als coördinator meertaligheid werkzaam in Foyer vzw te Brussel. Hilde Roeyers is opleidingshoofd Logopedie-Audiologie aan hogeschool VIVES. Lut Schelpe is verbonden aan het Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen te Brussel. De drie auteurs, allen opgeleid als logopedist, zijn tevens lid van de Sig-interviewgroep Meertalige kinderen. Contactadres: hilde.desmedt@foyer.be

het werken met testmodificaties om bestaande tests toch te kunnen gebruiken en een meer reëel beeld te krijgen van de taalvaardigheid van een meertalig kind.

Wat het evalueren van de thuistaal betreft zocht men aanvankelijk in de richting van het vertalen van bestaande instrumenten. Dit is echter heel tijdrovend en complex en leidt altijd tot deeloplossingen voor bepaalde talen. Recent werd er dan ook vooral aandacht besteed aan technieken waarbij de spontane taal in kaart gebracht en geanalyseerd wordt.

Dit artikel wil onderzoek en ervaringen bundelen met betrekking tot deze twee topics. We baseren ons hiervoor op een aantal bachelorproeven die werden gerealiseerd aan de Thomas More Hogeschool in Antwerpen en de hogeschool VIVES in Brugge in de periode 2006-2016. Bachelorproeven worden vaak uitgevoerd met beperkte onderzoeksgroepen, wat ervoor zorgt dat er omzichtig omgesprongen moet worden met de resultaten. Toch kunnen een aantal bevindingen gebundeld worden die in meerdere onderzoeken terugkeren en die ondersteunend zijn voor de praktijk. Verder werden de resultaten getoetst aan praktijkervaringen, vooral vanuit het Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS) van het UZ Brussel en vanuit vzw Foyer in Brussel (Advieswerking Meertalig Kind).

Via dit artikel willen we vooral de onderzoekspraktijk van de logopedisten ondersteunen. We geven daarom een overzicht van de nuttige bevindingen en aanknopingspunten eerder dan van blijvende knelpunten en uitdagingen.

We bespreken achtereenvolgens drie aspecten: (1) de wijze waarop de ouders worden bevraagd en het beter in kaart brengen van taalcontext en taalontwikkeling van de moedertaal, (2) het beter kunnen omschrijven van de actuele taalvaardigheid in het Nederlands door bijvoorbeeld het toepassen van testmodificaties, en (3) het beter kunnen beschrijven van de actuele taalvaardigheid van het kind in de thuistaal onder meer door methodieken voor analyse van de spontane taal.

Voor concrete instrumenten en materialen die hieronder vermeld worden, verwijzen we naar de webpagina horend bij dit artikel, te vinden op http://www.sig-net.be/nl/vormingen/werkgroepen/meertaligheid_76.aspx

□ Bevragen van ouders en taalcontext in kaart brengen

Wanneer we een beeld willen krijgen van de taalontwikkeling van een kind, zijn ouders in de eerste plaats onze belangrijkste informatiebron. Ervaring leert dat elke ouder ons zinvolle informatie kan verschaffen, los van bijvoorbeeld scholingsgraad, op voorwaarde dat er voldoende vertrouwen is tussen ouders en therapeut of maatschappelijk werker. In een gesprek met ouders houden we best enkele belangrijke thema's voor ogen.

Eenzijds willen we een beeld krijgen van de taalcontext waarin het kind opgroeit. Dit helpt ons om in te schatten welke verwachtingen we kunnen stellen wat betreft de taalontwikkeling van de verschillende talen. Anderzijds trachten we inzicht te verwerven in de mijlpalen van de taalontwikkeling, vooral van de moedertaal. Tenslotte geeft deze bevraging ons de kans om de verwachtingen en ideeën van ouders rond taalontwikkeling en meertaligheid beter te leren kennen. Verschillende instrumenten kunnen ons hierbij helpen.

Er bestaan verschillende vragenlijsten om de meertalige context van het gezin te bevragen en na te gaan hoe ouders de taalvaardigheid van hun kind benaderen (hun eisen, inschatting, leerwijze, enz.):

- Anamnese Taalaanbod (Julien, 2008)
- Anamnese Meertaligheid ontwikkeld door Blumenthal en Julien (Blumenthal, 2009)
- Anamnese Meertalige kinderen - AMK (Sig-Intervisiewerkgroep, 2006)

Voor het opstellen van de AMK werd de oorspronkelijk ontwikkelde anamnesevragenlijst van Blumenthal en Julien verder aangepast voor Vlaanderen. Dit gebeurde door de intervisiewerkgroep 'Kinderen in een meertalige context', die werkt vanuit Sig vzw. De AMK heeft behalve voor taal ook aandacht voor het spelaanbod in de thuiscontext en is vertaald in zeven talen. Er verscheen een uitgebreid artikel over de AMK in Caleidoscoop (Sig-Intervisiewerkgroep Meertalige kinderen, 2008).

Een goede anamnese kan ons helpen om de problematiek juist te omschrijven. Bij meertalige kinderen moeten we zeker de volgende aspecten bevragen:

- kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van het taalaanbod in de verschillende talen
- de waardering van de ouders en het kind voor de diverse talen en hun context
- de manier waarop ouders de talige toekomst van hun kind zien
- de maatschappelijke situatie van de ouders
- de belangrijkste kenmerken van het oudergedrag
- de wijze waarop de ouders de taalvaardigheid van het kind inschatten

Naast deze anamneselijsten heeft de Alberta Language and Development Questionnaire - ALDeQ (Paradis, Emmerzael & Duncan, 2010) een meer diagnostische waarde. De vragenlijst be vraagt de taalontwikkeling in de moedertaal en gaat na of er al dan niet sprake is van een gestoorde taalontwikkeling in de moedertaal. Deze informatie wordt gekwantificeerd.

Het gaat bij de ALDeQ voor een groot deel om vragen die je ook in een eentalige context stelt, maar enkele vragen zijn specifiek zoals: "Denk je dat je kind je moedertaal spreekt zoals de kinderen in het thuisland?" Verder is er ook aandacht voor andere ontwikkelingsproblemen en familiale antecedenten m.b.t. taal- en leerproblemen. Een bijkomend voordeel is dat de vragen niet cultuur- of taalspecifiek zijn, waardoor de ALDeQ bruikbaar is voor kinderen met een verschillende achtergrond.

Paradis en collega's (2010) hebben een normeringsonderzoek uitgevoerd bij kinderen met een gemiddelde leeftijd van 5;9 jaar die het Engels als tweede taal leren en thuis een minderheidstaal spreken. De kinderen werden minstens zeventien maanden blootgesteld aan het Engels. De onderzoekers concluderen dat de ALDeQ voldoende discrimineert tussen normaal ontwikkelende en taalgestoorde kinderen (goede sensitiviteit, doch slechte specificiteit). Bovendien lijkt de informatie, verkregen van de ouders, betrouwbaar. Het minst discriminerende onderdeel is de familiegeschiedenis.

Momenteel wordt aan Thomas More, VIVES en KU Leuven gewerkt aan een Nederlandstalige versie gebaseerd op een grootschalig onderzoek. De bestaande vertaling van de ALDeQ (beschikbaar in het Nederlands en het Frans, vertaald door de eerste auteur van dit artikel) kan op dit moment ook al gebruikt worden, hetzij dan eerder kwalitatief.

Een eerste verkennend onderzoek met de CELF-IV en de ALDeQ (Berrewaerts, 2014; Vandenberghe & Nuytens, 2015) met een beperkt aantal proefpersonen brengt ons eveneens tot een aantal eerste vaststellingen. Wanneer men beschikt over de ALDeQ (moedertaal) en de testresultaten van de CELF-IV (Nederlands, tweede taal) lijkt het makkelijker voor de diagnosticus om al dan niet het vermoeden van een taalstoornis te uiten. Echter, de vragenlijst werd altijd meegegeven via de leerkracht aan de ouders en de respons bleek miniem. Bij de teruggekregen vragenlijsten viel op dat ouders de open vragen niet altijd adequaat beantwoord of begrepen hadden.

Aan de Thomas More Hogeschool werden in 2014 twee bachelorproeven met de ALDeQ uitgewerkt (Grunfeld, 2014; Najman, 2014). Het betrof telkens succesief meertalige kinderen die het Nederlands als tweede taal hadden. De studenten vertaalden de oorspronkelijke vragenlijst naar het Nederlands en vormden de open vragen om tot meerkeuzevragen. De vragenlijst werd zelfstandig ingevuld door de ouders. De ene studente (Najman, 2014) koos voor een proefgroep met kleuters (16 normaal ontwikkelende kleuters en 16 taalgestoorde kleuters), de andere studente (Grunfeld, 2014) richtte zich op lagereschoolkinderen (15 normaal ontwikkelende kinderen en 15 taalgestoorde kinderen). De ALDeQ bleek in beide onderzoeken een goede discriminator te zijn tussen normaal ontwikkelende kinderen en taalgestoorde kinderen. De vragen bleken, ondanks de aangebrachte wijzigingen, nog altijd cultuur- en taalonafhankelijk. Ook hier bleken de onderdelen 'vroeg mijlpalen' en 'huidige vaardigheden in de eerste taal' het meest discriminerend te zijn. Het onderdeel 'familiegeschiedenis' bleek het minst te discrimineren.

Praktische implicaties en tips

- In het kader van een screening is het niet nodig altijd een volledige vragenlijst te doorlopen. Aarzel ook niet om door te vragen. Zo is het bijvoorbeeld interessant te horen hoe de ouders het probleem van hun kind omschrijven en hoe ze het kind met andere kinderen vergelijken (al dan niet uit het gezin).
- Ouders hebben minder zicht op een taal van het kind als dat niet de thuistaal is (Bagein & Boudeweel, 2013).
- Gegevens over de culturele oriëntatie van de ouders zijn ook belangrijk. Het is aan te raden hier vrij direct naar te vragen, in de zin van: Voelen jullie je eerder Belg of Turk? Zien jullie je kind eerder als Belgisch of Turks? Noteer zeker ook de gevoelens die ouders uiten tegenover een groep of taal (bijvoorbeeld 'Nederlands is vreselijk moeilijk').
- Uit ervaring blijkt het belang van het mondeling afnemen van de vragenlijsten met open vragen bij de ouders. De onderzoeker krijgt op die manier de kans vragen te verduidelijken, door te vragen wanneer ouders onvoldoende informatie geven en bijkomende informatie te noteren.
- De ALDeQ kan een goede aanvulling zijn bij de anamnese, vooral de onderdelen 'vroeg mijlpalen' en 'huidige vaardigheden in de eerste taal'.
- Wie de ALDeQ schriftelijk wil afnemen kan beter gebruikmaken van de omgevormde vragenlijst met meerkeuzevragen (Grunfeld, 2014; Najman, 2014). Deze meerkeuzevragenlijst is te vinden in de bijlagen van de bovenstaande bachelorproeven.

- De oorspronkelijke ALDeQ werd in Foyer vzw voor praktisch gebruik vertaald naar het Nederlands en het Frans (vrij beschikbaar op de webpagina horend bij dit artikel).
- De oorspronkelijke ALDeQ-vragenlijst en het bijbehorend artikel van Paradis, Emmerzael en Duncan (2010) is ook beschikbaar op de betreffende webpagina.
- Ervaring leert dat het belangrijk is om ook rechtstreeks bij de kinderen te peilen naar hun gevoelens rond de meertalige context waarin ze opgroeien. Vanaf de lagereschoolleeftijd wordt dit mogelijk bij de meeste kinderen. Op de webpagina bij dit artikel vind je een mogelijke werkwijze uitgewerkt door Foyer vzw.

□ Evaluatie van het Nederlands via testmodificaties: CELF

In wat volgt gaan we in op het evalueren van het Nederlands door gebruik te maken van testmodificaties. We behandelen dit aan de hand van een toepassing op de CELF-test. We bespreken twee benaderingen. Enerzijds bekijken we de mogelijkheid om de taalvaardigheid beter in te schatten via het flexibel afnemen en scoren van bepaalde subtests. Anderzijds lichten we een werkwijze toe om bij de subtest ‘actieve woordenschat’ ook de thuistaal te betrekken, m.a.w. het nagaan van de conceptuele woordenschat.

Flexibel afnemen en scoren

Bij de uitgave van de Clinical Evaluation of Language Fundamentals (CELF-4-NL) was er in de handleiding aandacht voor de afname ervan bij meertalige kinderen. Volgens de gegevens in de handleiding zouden meertaligen iets lagere, doch nog steeds gemiddelde normscores behalen op de verschillende onderdelen, het kernonderzoek en de taalindexen. De praktijk wees echter vrij snel uit dat dit niet leek te gelden voor de Brusselse populatie.

In samenwerking met hogeschool VIVES werd deze vaststelling afgetoetst bij zestig successief meertalige kinderen tussen 5;0 en 5;6 jaar uit de provincie West-Vlaanderen (Seynaeve & Verhaeghe, 2010). In tegenstelling tot kinderen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hebben meertalige kinderen uit West-Vlaanderen vaker een eenduidige taalsituatie: Nederlands op school en in de omgeving en de moedertaal thuis. Er werden verschillende onderdelen van de CELF-IV-NL afgenomen om de kernscore en de verschillende taalindexen te berekenen. Slechts drie kinderen bleken gemiddelde resultaten te behalen op het kernonderzoek. Meer nog, de gemiddelde normscores van de steekproef op het kernonderzoek en de verschillende taalindexen situeerden zich meer dan 1.5 SD lager dan de gemiddelde normscores in de handleiding.

Op basis van dit onderzoek kunnen we dan ook stellen dat de CELF-IV-NL onvoldoende diagnostische waarde biedt bij successief meertalige kinderen uit West-Vlaanderen. In eerste instantie groeide het idee om een cut-off waarde te bepalen om taalgestoorde successief meertalige kinderen te onderscheiden van normaal ontwikkelende successief meertalige kinderen. Het onderzoek uit 2010 toont echter een zeer grote spreiding in de resultaten. Ook de praktijk leert ons dat de groep meertaligen zeer divers is.

Vervolgens werd een tweede onderzoekspiste uitgestippeld (Vansteelandt & Vercruyse, 2012). In dit onderzoek stelde men testmodificaties op voor de verschillende onderdelen van de CELF-IV-NL. Hierbij werden zowel een flexibele afname als flexibele scoring gehanteerd.

Onder flexibele afname wordt verstaan:

- het toevoegen van voorbeeld- of oefenitems
- de instructie geven in de moedertaal
- het herhalen van de instructie

Onder flexibel scoren valt ondermeer:

- het niet toepassen van de afbreekregels
- het mogen antwoorden in de moedertaal
- het niet fout scoren van morfosyntactische fouten op bepaalde onderdelen, zoals bij de subtest 'woordcategorieën', waar de inhoud van het antwoord primeert

Het gebruik van deze testmodificaties zorgde voor betere resultaten bij de kinderen en een betere spreiding van de resultaten. Het aantal kinderen dat doorverwezen moest worden voor verder onderzoek bleek af te nemen.

Uit vervolgonderzoek rond het gebruik van testmodificaties (Vansteelandt & Vercruyse, 2012; Vandenberghe & Nuytens, 2015) kunnen we een vijftal interessante bevindingen weerhouden: (1) wanneer testmodificaties worden toegepast, behalen meertalige kinderen met een normale ontwikkeling betere, maar nog altijd benedengemiddelde resultaten op de kernscore en de verschillende taalindexen dan bij een strikte afname; (2) de gemiddelde normscore op de Receptieve Taalindex ligt binnen de normale grenzen (normscore: 85-115). Bij de groep zevenjarigen geldt dit ook voor de Taalinhoud Index; (3) het flexibel scoren lijkt minder invloed te hebben dan het flexibel afnemen van dit onderzoek; (4) de meest discriminerende taalindexen tussen succesief meertalige kinderen met een normale taalontwikkeling en een taalstoornis bleken de Receptieve Taal Index en Taalinhoud Index te zijn; en (5) het meten van de Expressieve Taal Index leek geen goede discriminator.

De invloed van de leeftijd werd in een vervolgonderzoek (Demeyere, 2014) nagegaan. De CELF-IV-NL werd een eerste keer afgenomen op de leeftijd van 5 jaar. Een tweede maal gebeurde dit op de leeftijd van 7 jaar bij succesief meertalige kinderen. Zowel het taalbegrip als de taalproductie kennen een positieve evolutie, maar de stijging is het grootst op het vlak van taalproductie. Dit gegeven is te verklaren vanuit het feit dat kinderen eerst de receptieve vaardigheden ontwikkelen. Dit bevestigt wat hierboven al geopperd werd betreffende de discriminerende waarde van de receptieve en expressieve taalindexscores. Daarnaast wijst dit op het belang van het opvolgen van succesief meertalige kinderen met een taalprobleem in de tweede taal.

Behalve voor de CELF-IV-NL werden er ook testmodificaties ontwikkeld voor de CELF Preschool. Het belang van testmodificaties bij de afname van de CELF Preschool werd nagegaan bij succesief meertalige kleuters van 5;0 tot 5;5 jaar (Berrewaerts, 2014). De bevindingen in deze bachelorproef komen overeen met de bevindingen in de bachelorproeven die hierboven beschreven worden. Ook deze succesief meertalige kleuters behalen een gemiddelde normscore binnen de normale grenzen (normscore: 85-115) op de Receptieve Taalindex en Taalinhoud Index.

Een laatste kanttekening betreft de kwalitatieve analyse van de verschillende onderdelen. Hoewel tweetalige kinderen beduidend meer taalfouten maken dan eentalige kinderen, wijst

niet elke fout op een mogelijk gestoorde taalontwikkeling. Het betreft hier interferentiefouten vanuit de eerste taal. Een mooi voorbeeld hiervan vormen de vele fouten tegen de woordvolgorde die tweetalige kinderen maken. Uit literatuur blijkt wel dat tweetalige kinderen met een taalstoornis meer interferentiefouten maken en deze fouten langer blijven maken dan normaal ontwikkelende tweetalige kinderen (De Jong, 2012).

Specifieke fouten kenmerkend voor een taalstoornis zijn vaak verschillend over de twee talen heen. Zo blijken tweetalige Turks-Nederlandstalige kinderen met een taalstoornis in het Nederlands, net als eentalig Nederlandstalige kinderen met een taalstoornis, problemen te hebben met de werkwoordvervoeging. In het Turks hebben deze kinderen met een taalstoornis vooral moeite met de naamvallen (De Jong, 2012). Als diagnosticus is het dan ook van belang notie te hebben van of informatie te verwerven over de morfosyntaxis en de taalontwikkeling in de eerste taal.

Praktische implicaties en tips

- Voor de toegepaste testmodificaties van de CELF-IV-NL en de bijkomende ontwikkelde voorbeeld- en oefenitems verwijzen we naar de webpagina bij dit artikel.
- Praktijkervaring leert dat het gebruik van de testmodificaties ervoor zorgt dat het onderzoek meer tijd in beslag neemt. Als diagnosticus levert het gebruik van testmodificaties echter belangrijke informatie op, aangezien je ook het leervermogen van het kind beter kunt inschatten en de mogelijkheden van het kind beter naar voor komen.
- De bovenstaande onderzoeksresultaten leren dat de receptieve taken de mogelijkheden van het kind het best weergeven. Vanuit de praktijk kiezen wij ervoor om alle subtests af te nemen. We beschouwen de testresultaten vaak als een nulmeting. Wanneer een kind een tweede keer gezien wordt, kunnen we de evolutie beter in kaart brengen. Bovendien krijg je uit de kwalitatieve analyse als diagnosticus informatie over het leervermogen, de foutsoorten en de sterktes en zwaktes van het kind.
- Een uitval op de CELF met testmodificaties moet eerder gezien worden als een screening die aanleiding geeft tot uitgebreider onderzoek, waarbij ook de thuistaal onder de loep genomen moet worden.
- Voor collega's die meer informatie wensen over de morfosyntaxis van vreemde talen verwijzen we naar het Compendium of World's Languages (Campbell, 1995). Daarin worden een honderdtal talen beschreven. Je vindt ook nuttige informatie op de website www.meertaligheidentaalstoornissen.vu.wikispaces.com, met info over een vijftigtal talen o.a. algemene info over de taal, een vergelijking met het Nederlands, een overzicht van verwervingsvolgorde van bepaalde elementen van de taal en onderzoeken naar taalstoornissen. Let op: de informatie op deze website werd verzameld door studenten taalwetenschap en is niet altijd even uitgebreid of volledig.

Bepalen van conceptuele woordenschat

In de literatuur bestaat er consensus dat alleen het bepalen van de actieve woordenschat in de tweede taal een belangrijke onderschatting weergeeft van de woordenschat die een persoon bezit. Aangeraden wordt dan ook om de woordenschat in beide talen te meten. Dit kan op twee manieren. Enerzijds kan je de cumulatieve woordenschat berekenen. Hierbij tel je de

scores in de ene taal op bij de scores in de andere taal. Anderzijds kun je de conceptuele woordenschat berekenen. In dat geval wordt de kennis van het concept gescoord. Een concept wordt dan maar een keer gescoord, of het nu gekend is in één van de talen of in beide talen.

In de internationale literatuur blijkt de conceptuele woordenschat het beste aan te sluiten bij de actuele mogelijkheden van het kind. Uit onderzoek blijkt dat eentaligen en meertaligen ongeveer over evenveel concepten beschikken, maar dat het lexicon van meertaligen meer woorden bevat wanneer beide talen in rekening gebracht worden (Cummins & Swain, 1986; Allman, 2005; Bedore, Pena, Garcia & Cortez, 2005; Blumenthal, 2012).

Praktische implicaties en tips

- Het afnemen van de conceptuele of cumulatieve woordenschat vergt wat extra organisatie en tijd. De praktijk leert dat het heel belangrijk is om een pauze te voorzien tussen de afname in het Nederlands en de afname in de moedertaal. Na de pauze wordt het kind in de moedertaal aangesproken. Dit kan gebeuren door de testleider zelf. Wanneer de testleider de tweede taal niet beheerst en er geen beroep kan gedaan worden op een tolk, intercultureel bemiddelaar of taalanalist, worden aan de ouders specifieke instructies gegeven om 'Actieve Woordenschat' af te nemen. De ouder richt zich dan in de moedertaal tot het kind, de testleider beperkt zich tot de rol van observator. Dit levert heel wat bijkomende informatie op: ouders geven aan of zij zelf al dan niet het woord kennen of gebruiken in de moedertaal en hiervoor eventueel een andere taal inschakelen (bv. het gebruik van woorden uit het Frans in het Arabisch).
- Aangezien de bovenstaande manier van afname veel tijd in beslag neemt, kan er ook gekozen worden voor de volgende werkwijze: De testleider gaat de concepten in het Nederlands na. Enkel de concepten die in het Nederlands niet gekend zijn, worden nagegaan in de moedertaal. Ook op die manier kan je de conceptuele woordenschat bepalen.

□ **Betrekken van de thuistaal**

In de inleiding gaven we al aan dat inzicht in de eerste taal van het kind ons helpt om het onderscheid te maken tussen kinderen met een taalstoornis en kinderen met bijvoorbeeld alleen een probleem in het Nederlands omwille van andere redenen. Internationaal werden er de voorbije jaren vooral technieken en protocollen ontwikkeld om de spontane taal van kinderen in kaart te brengen (ENNI en MAIN, zie verder).

In 2006 werden de eerste bachelorproeven opgemaakt over het gebruik van spontane taalanalyse bij meertalige kinderen als mogelijk alternatief of aanvulling op de gebruikelijke tests (Balemans, 2007; Tegenbos, 2007; Van den Eynde, 2007; Maertens, 2010). Deze vier studenten testten een protocol uit dat toelaat de thuistaal van de kinderen naar het Nederlands te vertalen met behoud van de foutenpatronen. Hieruit bleek dat verschillen tussen de thuistaal en het Nederlands in kaart konden worden gebracht. Prové, Roeyers en De Smedt (2012) toonden aan dat spontane taalanalyse in de moedertaal een toegevoegde waarde heeft. De resultaten wezen in de richting van een voorspellende waarde voor het verdere verloop van de meertalige ontwikkeling. De aanpak bleek wel heel tijdrovend.

In latere onderzoeken werd er gebruikgemaakt van de Bus Story (De Vriese & Malfait, 2011), soms in combinatie met de verhaalttest van de Schlichting (Vanoeteren & Steijns, 2012) voor

het Nederlands. De scoring van de Bus Story nam minder tijd in beslag, maar de normen zijn niet bruikbaar en de ruwe scores geven onvoldoende informatie. Het gebruik van eenzelfde verhaal (Bus Story) in beide talen resulteerde in een test-hertest-effect. Het gebruik van verhalen met een verschillende opbouw leverde dan weer ongelijke taalstalen op die niet met elkaar vergeleken konden worden.

In een latere fase werd er bij de bachelorproeven overgegaan op het gebruik van de Edmonton Narrative Norms Instrument (ENNI). In de praktijk (UZ Brussel en Foyer) werd er ook ervaring opgedaan met de Multilingual Assessment for Narratives (MAIN). We bespreken beide instrumenten en de bevindingen hieronder.

We vermelden nog dat bij de ENNI en de MAIN steeds vaker taalanalisten ingeschakeld worden. Een taalanalist ondersteunt de logopedist bij het onderzoeken van de taalvaardigheid van meertalige kinderen. Hij/zij analyseert de beheersing van de thuistaal, maar doet geen uitspraak over het al dan niet gestoord zijn van de taalontwikkeling. Dat is en blijft de taak van de logopedist. Een overzicht van de taalanalisten is te vinden op www.taalbrug.be. Informatie over de werkwijze van Foyer over dit thema is verzameld op www.foyer.be (> Werkingen > Foyer vzw > Advieswerking meertalig kind).

ENNI: Edmonton Narrative Norms Instrument

De ENNI (Schneider, Dubé & Hayward, 2005) is een instrument om taal te beoordelen van kinderen tussen 4 en 9 jaar aan de hand van het vertellen van een verhaal (*story generating*). Er wordt aan het kind gevraagd een verhaal te vertellen aan de onderzoeker aan de hand van een set afbeeldingen.

De test bevat twee reeksen van drie verhalen met een stijgende moeilijkheidsgraad. De moeilijkheidsgraad wordt bepaald door het aantal prenten enerzijds (5, 8 of 13 prenten) en het aantal personages anderzijds (2, 3 of 4 personages). Het proefverhaal omvat vijf prenten waarin twee personages voorkomen.

Na het transcriberen van de verhalen kunnen een aantal zaken berekend worden qua macro- en microstructuur.

Macrostructuur

Wat betreft de macrostructuur kan de 'Globale verhaalstructuur' berekend worden aan de hand van de Story Grammar (SG). Dit is een taalonafhankelijke parameter, d.w.z. dat je dit op eenzelfde manier in de verschillende talen terugvindt. Elementen hierbij zijn:

- Setting: geeft details over wie, waar, wanneer van het verhaal
- Initiating Event [IE]: in de initiërende gebeurtenis duikt er een probleem op
- Internal Response [IR]: de interne respons omschrijft de emoties en reacties die de initiërende gebeurtenis teweegbrengt bij de personages
- Internal Plan [IP]: het plan komt voort uit de initiërende gebeurtenis
- Attempt [ATT]: er worden pogingen gedaan om het doel te bereiken
- Outcome: na de verschillende pogingen wordt er uiteindelijk een resultaat bekomen
- Reaction [R]: bij het bekomen resultaat ontstaan er reacties bij de personages; deze reacties kunnen zowel fysiek als emotioneel zijn

Microstructuur

Op het vlak van de microstructuur kunnen een aantal elementen berekend worden: (1) de 'Syntactische complexiteit door de Gemiddelde zinslengte' (MLCU) en de Complexiteitsindex (CI) (d.i. de mate waarin gebruikgemaakt wordt van onderschikkende zinspatronen). Dit is een taalafhankelijke parameter, d.w.z. dat hij verschilt naargelang de structuur van een taal (en dus niet zomaar te vergelijken is), (2) de 'Mate van cohesie' aan de hand van de First Mention (FM). Dit is dan weer een taalafhankelijke parameter.

Er zijn op de webpagina bij dit artikel Engelse normen beschikbaar voor deze parameters.

Bagein en Boudewiel (2013) deden een eerste verkennend onderzoek naar de diagnostische meerwaarde van analyses van de narratieve vaardigheden aan de hand van de ENNI bij tweetalige kinderen. Hierbij werden 20 tweetalige kinderen (Frans-Nederlands) tussen 6;0 en 8;0 jaar onderzocht. Bevindingen uit dit onderzoek, met name dat MLCU en CI goede factoren zijn voor het vaststellen van een taalproblematiek, bevestigen de bevindingen uit eerdere onderzoeken die narratieve vaardigheden evalueren. Daarnaast bleek een uitval op deze parameters samen te vallen met een tekort voor de parameter 'Percentage verleden tijd'.

Daarna volgde een onderzoek door Stragier (2014), waarbij 10 eentalige en 10 successief tweetalige (Frans-Nederlands) zesjarigen onderzocht werden. Resultaten van dit onderzoek geven aan dat tweetaligen in beide talen slechter scoren dan eentaligen. De scores in het Frans zijn wel beter ten opzichte van het Nederlands. MLCU en CI bleken opnieuw belangrijke parameters als indicatie voor een taalstoornis. De eentalige proefgroep bleek voor drie parameters (MLCU, CI en SG) gemiddeld binnen de normen te scoren die de ENNI voorschrijft.

Tot slot werd in 2015 een onderzoek uitgevoerd door Braet en Vanhevel waarbij 20 eentaligen en 20 successief tweetaligen (Frans-Nederlands) tussen 5;11 en 7;3 jaar betrokken werden. Binnen de groep van tweetaligen werden 10 kinderen opgenomen met een taalstoornis. Uit dit onderzoek kwamen de volgende interessante bevindingen:

- Er is een significant verschil voor SG tussen eentaligen en tweetaligen zonder taalstoornis voor het Nederlands.
- SG is nagenoeg even goed ontwikkeld voor eentaligen als voor tweetaligen zonder taalstoornis in de eerste taal.
- MLCU en CI blijken goede factoren voor het vaststellen van een taalproblematiek bij tweetaligen. Voor MLCU geldt dit in beide talen, voor CI in het Frans.
- SG en FM zijn minder bruikbaar als indicatoren voor een taalprobleem.
- Tweetaligen met en zonder taalstoornis maken dezelfde fouten in het Nederlands. Er zijn bijgevolg geen fouten die als indicator kunnen dienen.
- In het Frans worden ook dezelfde fouten gemaakt door beide groepen tweetaligen, maar tweetaligen met een stoornis maken ze vaker.
- 'Verkeerd gebruik van lidwoorden' en 'weglaten van hulpwerkwoorden bij voltooid deelwoord' kunnen als indicator van een stoornis gezien worden.
- De voorgeschreven normen van de ENNI kunnen alleen voor SG (taalafhankelijk) gehanteerd worden bij eentalige Nederlandstaligen.
- De verhalen van het type A3 en B3 zijn niet evenwaardig; B3 haalt significant hogere scores voor SG en FM.

ENNI: gratis te downloaden op <http://www.rehabresearch.ualberta.ca/enni/>

MAIN: Multilingual Assessment for Narratives

De MAIN, ontworpen voor kinderen van 3 tot 9 jaar, is een instrument om de narratieve vaardigheden van tweetalige kinderen in beide talen te screenen en kinderen met een vermoeden van een taalstoornis te identificeren. Het is m.a.w. een instrument om overdiagnose én onderdiagnose te vermijden. De MAIN kan ook gebruikt worden als onderdeel van een diagnostisch onderzoek.

Bij de MAIN wordt gebruikgemaakt van vertellen en navertellen van een verhaal en begripsvragen over het vertelde verhaal. Vertellen is een goede indicator voor woordvindingsproblemen en de uitgebreidheid van de woordenschat. Het geeft ook meer kans tot variatie in de gebruikte zinsstructuren. Navertellen ontlokt dan weer meer grammaticale structuren en is dus goed voor de morfosyntactische analyse.

De MAIN bevat vier parallelle verhalen die gecontroleerd werden op cognitieve en talige complexiteit, en gelijklopende macro- en microstructuur. De verhalen zijn geschikt voor afname bij kinderen met diverse culturele achtergrond. Twee verhalen worden gebruikt voor de vaardigheid 'navertellen' en de begripsvragen, twee andere verhalen voor het vertellen.

In de MAIN wordt de microstructuur van de verhalen geëvalueerd. Hierbij wordt gefocust op de gehanteerde structuren, het aantal en de lengte van de uitingen, en de samengestelde zinnen. Bij de macrostructuur kijkt men naar de verhaalstructuur en *story grammar*.

De MAIN werd nog niet in bachelorproeven opgenomen. De test komt wel uitgebreid aan bod in de recente publicatie 'Assessing multilingual children' (Armon-Lotem, de Jong, Meir, 2015). De auteurs van dit boek benadrukken de grondige evaluatie van de afbeeldingen, zodat de test voor verschillende leeftijden en vanuit zeer diverse talige en culturele achtergronden bruikbaar is. De MAIN wordt omschreven als een nuttige tool voor screening en diagnostiek van meertalige kinderen.

MAIN: gratis te downloaden op
http://www.zas.gwz-berlin.de/fileadmin/material/ZASPiL_Volltexte/zp56/MAIN_final.pdf

Praktische implicaties en tips

- Het principe van *story generating* lijkt een geschikte manier om representatieve taalstalen te bekomen. De taalstalen geven een beter beeld van de spontane taal van het kind dan *storytelling*-taken.

- Het gebruik van de verleden tijd is afhankelijk van het vertelstandpunt dat het kind inneemt bij een *story generating task*. Het beperkte gebruik van de verleden tijd kan hier dus mee samenhangen en wijst niet altijd op een probleem.
- MLCU en CI zijn de belangrijkste indicatoren voor het vaststellen van een stoornis.
- Voor het bepalen van MLCU ga je het best uit van de vertaalde uiting, anders spelen taalspecifieke kenmerken een te grote rol.
- De MAIN is goed bruikbaar bij jonge kinderen en kinderen met een uitgebreidere ontwikkelingsstoornis omdat de prenten duidelijk en aantrekkelijk zijn. De verhalen zijn goed opgebouwd, zodat de prenten makkelijk expressie uitlokken. Bovendien zijn de prenten ook op visueel vlak zeer eenduidig, wat ervoor zorgt dat misinterpretaties minder vaak voorkomen.
- Bij de begripsvragen van de MAIN krijg je sowieso wel een zeker zicht op het begrip, al hebben we tot nu toe de indruk dat de test op dat vlak wat minder differentieert. Ook kinderen met een duidelijke taalproblematiek behalen vaak een goed resultaat.
- Bij kinderen vanaf 6 à 7 jaar is het aantal uitingen dat je via de MAIN krijgt soms wel beperkt. De verhalen van het type A3 en B3 uit de ENNI bevatten meer prenten en lokken meer taal uit.
- Wanneer er geen beroep kan gedaan worden op een tolk, intercultureel bemiddelaar of taalanalist, kan er geprobeerd worden met behulp van de ouders het verhaal in de moedertaal af te nemen. Hiervan wordt een audio- of video-opname gemaakt, zodat je het verhaal kan uitschrijven met hulp van de ouders. Dit geeft vaak onvoldoende gedetailleerde informatie, maar het leert je wel veel over de manier waarop ouders naar het taalprobleem van hun kind kijken. Ook duidelijke verschillen in expressiviteit tussen de thuistaal en het Nederlands komen vaak naar boven.
- Op de webpagina horend bij dit artikel vind je vertaalde en zelf ontworpen scoreformulieren voor de ENNI. Sommige zijn geschikt voor een globale analyse, andere werken meer gedetailleerd.

□ Tot slot

De manier waarop we in dit artikel naar diagnostiek van meertalige kinderen kijken, houdt een zekere verschuiving in naar een meer kwalitatieve benadering. Dit kadert in de ontwikkeling van een dynamische diagnostiek.

In dat verband zijn er nog andere benaderingen die in het bestek van dit artikel niet aan bod gekomen zijn, zoals het mogelijke gebruik van de *test-teach-retest* procedure. Hierbij wordt het kind onderzocht en wordt er bekeken waarmee het kind specifieke moeilijkheden heeft. Er volgt dan een therapeutische interventie en het kind wordt nadien nogmaals onderzocht. Men tracht hierbij het taalleren van het kind na te gaan. Een kenmerk van taalgestoorde kinderen is namelijk het trage taalleren. Deze methode vindt men al terug in een aantal studies, maar ze is nog niet vertaald naar bruikbare implicaties voor de praktijk.

Vanuit de internationale literatuur gaan er ook steeds meer stemmen op om onderliggende basisvaardigheden die het leren van taal mogelijk maken, te onderzoeken. We denken hierbij aan auditieve verwerking, auditief geheugen en executieve functies. Onderzoek over deze pistes staat echter nog in de kinderschoenen en levert nog geen specifieke werkwijze op voor meertalige kinderen.

Alle vermelde instrumenten en materialen:
zie webpagina horend bij dit artikel, te vinden op
http://www.sig-net.be/nl/vormingen/werkgroepen/meertaligheid_76.aspx

□ Referenties

- Allman, B. (2005). *Vocabulary size and accuracy of monolingual and bilingual preschool children*. Somerville: Brigham Young University.
- Armon-Lotem, S., de Jong, J., & Meir, N. (2015). *Assessing multilingual children. Disentangling bilingualism from language impairment*. Bristol: Multilingual Matters.
- Bagein, M., & Boudewael, L. (2013). *Verkennd onderzoek naar de diagnostische meerwaarde van analyses van de narratieve vaardigheden aan de hand van de ENNI bij tweetalige kinderen: casestudies* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Balemans, E. (2007). *Preliminair onderzoek naar het gebruik van spontane taalanalyses als diagnostisch instrument. Deel I: Analyse op morfologisch vlak bij vijfjarige Turks-Nederlandse kleuters* [bachelorproef]. Antwerpen: Thomas More.
- Bedore, L.M., Pena E.D., Garcia, M., & Cortez, C. (2005). Conceptual versus monolingual scoring: When does it make a difference? *Language, Speech and Hearing Services In Schools, 36*(3), 188-200.
- Berrewaerts, E. (2014). *De diagnostische waarde van de CELF-Preschool-2-NL bij succesief meertalige kinderen tussen 5;0 en 5;5 jaar na gebruik van testmodificaties* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Blumenthal, M. (2009). *Meertalige ontwikkeling. Adviezen over meertalige opvoeding bij een auditief/communicatieve beperking*. Leuven: Acco.
- Blumenthal, M. (2012). *Richtlijn multidisciplinaire (spraak- en taal)diagnostiek van meertalige kinderen met of zonder gehoorsverlies*. Sint-Michielsgestel: Kentalis.
- Braet, S., & Vanhevel, S. (2015). *De waarde van The Edmonton Narrative Norms Instrument bij het opsporen van een taalstoornis bij succesief tweetalige zesjarigen* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Campbell, G. (1995). *Compendium of the world's languages*. New York: Routledge.
- Cummins, J., & Swain, M. (1986). *Bilingualism in education: aspects of theory research and practice*. London: Longman.
- De Jong, J. (2012). Diagnostiek van taalstoornissen bij kinderen in een tweetalige context. *ACLCL, Logopedie, 25*(6), 32-39.
- De Vriese, H., & Malfait, A. (2011). *Verkennd onderzoek naar de meerwaarde van analyses van de narratieve vaardigheden a.d.h.v. de Bus Story in het screeningsproces bij meertalige kinderen (Spaans-Nederlands): casestudies* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Demeyere, S. (2014). *De waarde van de CELF-4-NL in diagnostiek na gebruik van testmodificaties bij 7-tot 8-jarige succesief tweetalige kinderen uit West-Vlaanderen* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Grunfeld, E. (2014). *De waarde van ouderbevraging over moedertaalverwerving bij taaldiagnostiek bij meertalige kinderen. Deel 2: De waarde van ouderbevraging bij meertalige lagereschoolkinderen* [bachelorproef]. Antwerpen: Thomas More.
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen. Diagnose en behandeling*. Amsterdam: Harcourt.
- Maertens, L. (2010). *Enkele casestudies met betrekking tot de meerwaarde van spontane taalanalyse in de moedertaal bij meertalige kinderen* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Najman, S. (2014). *De waarde van ouderbevraging over moedertaalverwerving bij taaldiagnostiek bij meertalige kinderen. Deel 1: De waarde van ouderbevraging bij meertalige kleuters* [bachelorproef], Antwerpen: Thomas More.
- Paradis, J., Emmerzael, K., & Duncan, T.S. (2010). Assessment of English language learners: Using parent report on first language development. *Journal of Communication Disorders, 43*(6), 474-497.
- Prové, A., Roeyers, H., & De Smedt, H. (2012). Verkennd kwalitatief onderzoek naar de meerwaarde van spontane taalanalyses in het diagnostisch proces bij meertalige kleuters (Spaans-Nederlands): case-studies. *Logopedie, 1*, 43-56.
- Schneider, P., Dubé, R.V., & Hayward, D. (2005). *The Edmonton Narrative Norms Instrument*. Geraadpleegd op 10 mei 2015 op <http://www.rehabresearch.ualberta.ca/enni>.
- Seynaeve, E., & Verhaeghe, Y. (2010). *De diagnostische waarde van de Clinical Evaluation of Language Fundamentals (CELF-4-NL)* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Sig-Interviewgroep Meertalige kinderen (2008). Anamnesegesprekken met ouders van meertalige kinderen: een leidraad voor een aanvullende anamnese. *Caleidoscoop, 20* (6), 37-41.
- Tegenbos, I. (2007). *Preliminair onderzoek naar het gebruik van spontane taalanalyses als diagnostisch instrument. Deel II: Analyse op pragmatisch en semantisch vlak bij vijfjarige Turks-Nederlandse kleuters* [bachelorproef]. Antwerpen: Thomas More.
- Van den Eynde, M. (2007). *Preliminair onderzoek naar het gebruik van spontane taalanalyses als diagnostisch instrument. Deel III: Analyse op syntactisch vlak bij vijfjarige Turks-Nederlandse kleuters* [bachelorproef]. Antwerpen: Thomas More.
- Vandenbergh, L., & Nuyttens, H. (2015). *Aanvullend onderzoek naar het gebruik van de CELF-4-NL met testmodificaties en de meerwaarde van de ALDeQ in het diagnostisch proces bij succesief meertalige kinderen tussen 5;11 en 7;3 jaar* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Vanoeteren, S., & Steijn, S. (2012). *Verkennd onderzoek naar de diagnostische waarde van analyse van de narratieve vaardigheden bij meertalige kinderen (Frans-Nederlands): casestudies* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.
- Vansteelandt, J., & Vercrusysse, E. (2012). *Diagnostische waarde van de CELF-4-NL na gebruik van testmodificaties bij succesief tweetalige kinderen tussen 5;0 en 5;5 jaar uit West-Vlaanderen* [bachelorproef]. Brugge: VIVES.